

בעניין חובת בדיקת חמץ בחורים ובסדקים בזמנינו בליל י"ד

הנה בעניין זה יש לדון בכמה סוגיות: א. בעניין אכסדרה נבדקת לאורה. ב. בגדר אכסדרה. ג. בעניין שלא תחלוק בין בדיקה לבדיקה.

א.

בעניין אכסדרה נבדקת לאורה

עיינן בטור או"ח סי' תל"ג* שהביא את דברי רבא בפסחים ח' ע"א, שאכסדרה נבדקת לאורה. ועי' בב"ח שם שכתב שיש בזה ג' דעות: א. דעת רש"י והרי"ף אף ביום י"ג יכול לבדוק באכסדרה לאור החמה אפילו לכתחלה, ב. דעת הרמב"ם אפילו ביום י"ד לא יבדוק לכתחלה אלא לאור הנר וכן מבואר בסמ"ג וסמ"ק, ג. דעת רי"ו ורא"ש שדוקא בי"ג לא יבדוק אבל בי"ד יכול לבדוק אפילו לכתחלה לאור החמה. עי"ש. אולם, נראה שאין זה מוכרח, ונבאר הדברים:

הנה בדעת הרמב"ם כתב הב"ח שאפילו בי"ד אין בודקים אכסדרה לאור החמה לכתחילה אלא לאור הנר, וכ"ש בי"ג. ובאמת שכ"כ ר' מנוח בביאורו לרמב"ם (פרק ב הלכה ד), וז"ל: "ודעת הרב דלכתחילה צריך לבדוק לאור הנר אבל דייעבד יצא ידי בדיקה דהא בעינן שעה שבנ"א מצויין בבתייהם ותו שהרי הכל בכלל אין בודקין לא לאור החמה" וכו'. וכ"כ בהמשך שם גבי בתי כנסיות, שנהגו לכבד אותם ולהסיר משם את כל החמץ, וכיון שאורן מרובה יבדקו לאורן כמו אכסדרה, אך לכתחילה צריך לבדקן בלילה לאור הנר וכו' עי"ש. וכן הכס"מ כתב שנראה מדברי הרמב"ם שרק בדיעבד נבדקת לאורה עי"ש.

(* בכל מקום בו ציינו לספרי הפוסקים ללא מקור מפורש הכוונה בסימן זה.

אולם הלח"מ כתב שאפילו לכתחילה בודקים לאור החמה, ומש"כ הרמב"ם אם בדקה – לאו דווקא עי"ש. ובאמת נראה שהעיקר כדעת הלח"מ ועכ"פ אין הכרח לדברי ר' מנוח וסיעתו. חדא, דהא המ"מ כתב שם שברוצה לבדוק מבע"י אפילו בבית רגיל שאינו אכסדרה מהני לבדוקו לאור הנר עי"ש, ולפי דבריו כ"ש אכסדרה כן, וא"כ מבואר שהבין בדעת הרמב"ם שאינו בדיעבד אלא לכתחילה. ועוד שמצאנו בעוד מקומות ברמב"ם שכתב לשון כעין שכתב כאן, אעפ"י שהכוונה היא לכתחילה, ולדוגמא בהלכות חנוכה (פ"ד ה"ח) כתב הרמב"ם בימי הסכנה מניח אדם נ"ח בתוך ביתו מבפנים ואפילו הניחו על שולחנו דיו עי"ש, ובגמ' איתא מניחה על שולחנו ודיו דמשמע אפילו לכתחילה, וכ"ה בשאר הפוסקים. וא"כ ע"כ שגם ברמב"ם אין הכוונה בדיעבד אלא שאפילו שהניחה כן דיו ולא צריך לעשות משהו אחר. וכן בעירובין פ"ב הי"ב כתב הרמב"ם: היו לגוי זה שכירים או שמשים או נשים רבים אם השכיר אחד מהן דיו עי"ש, וגם שם הוא לכתחילה וסגי בהכי. וא"כ ה"ה כאן, אפשר שכוונת הרמב"ם שאם ניקה האדם את האכסדרה ובדקה ביום י"ג, כנהוג שמנקים ומכינים הבית מקודם ליל י"ד – אע"פ שבשאר חדרי הבית ובמקומות שאין אורם רב לא סגי בהכי וצריך לבדוק לאור הנר בליל י"ד – באכסדרה א"צ לבדקה, וסגי במה שניקה ובדק ביום י"ג. וזוהי כוונת הרמב"ם בלשון "אם בדקה לאורה דיו", ואין כונתו שזהו רק בדיעבד, ודוק היטב. וא"כ ה"ה הכא. וא"כ גם בדעת הסמ"ג והסמ"ק, שהעתיקו את דברי הרמב"ם, אין להכריח דס"ל שהוא רק בדיעבד, אלא אפשר שאף בי"ג מהני לבדוק לאור החמה ודיו, וא"צ לבדוק שוב בליל י"ד.

ובדעת הרא"ש והטור ורי"ו, כתב הב"ח דס"ל שרק בי"ד מותר לבדוק לכתחלה לאור החמה אבל בי"ג אין לבדוק אכסדרה, ואפילו בדק צריך לבדוק שוב בלילה לאור הנר. והמעין בדבריהם יראה שאין הכרח לפירוש זה דהם מיירו בחיוב הבדיקה, דהא בגמ' איתא נבדקת לאורה, ומשמע שיש חיוב בדיקה אלא שמהני לכך לאורה, וע"ז כתבו דמיירי שלא בדקה בליל י"ד, שבזה ביום י"ד יש לו חיוב בדיקה, אלא שנבדקת לאורה, אבל בי"ג לא שייך לשון 'נבדקת', דהא עדיין אין חיוב בדיקה, ודוק. וגם הב"ח לא כתב כן בצורה מוחלטת, אלא ש'כנראה' שהיא דעת הרא"ש.

אולם, מצאנו במפורש לר"י מלוניל שאסר לבדוק מבע"י, אך מחמת טעם אחר, וז"ל: "ואם יהיו הבתים אפלים ובא לשאול אותנו אם יבדוק ביום שהרי אור הנר יפה שם לבדיקה [ולא הזכיר מהירושלמי] לא שרינן להו לכתחילה מפני שאין איש מצוי בביתו ודרך בנ"א לקרות אותם לחוץ ושמא יניח הבדיקה באמצעיתה ושוב לא יזכור לגמרי או ישכח אי זה מהן בדק" ע"כ. וכע"ז כתב מהר"ם חלאוה, וז"ל: "ומסתבר לי נמי דאפילו רוצה להקדים ולבדוק ליל י"ג לאור הנר לאו כל כמיניה דחיישינן דלמא מתחיל לבדוק וכיון דלאו זמן בדיקה הוא לכל מתעצל ומניחו באמצע בדיקה וישכח מלגמור קסבור שכבר גמר ודכוותה אמרינן לקמן כיון דלאו זמן איסוריה ולא זמן ביעורי דילמא פשע ולא מבטליה" ע"כ. ולדבריהם ודאי שה"ה גם לאכסדרה, שאינה נבדקת לכתחילה ביום י"ג מהטעמים הנ"ל, אולם אם בדקה עלתה להם בדיקה, וכמדויק מלשון הר"י מלוניל "לא שרינן להו לכתחילה".

אולם, מצאנו מפורשים בדברי רבותינו הראשונים, דס"ל שמותר לבדוק לכתחילה אכסדרה לאור החמה ביום י"ג. כ"כ רבינו דוד (בדף ד') וז"ל: "בי"ג הואיל והוא יכול לבדוק בלילי י"ד שיהיה אור הנר יפה אין לו לבדוק בשעה שהוא כוהה, אבל ודאי אכסדרה שהיא נבדקת לאורה ואינה צריכה אור הנר אפשר לו לבדקה בי"ג ואין לו לשהות עד יום י"ד מפני הטעם שאמרו בשעה שבנ"א מצויין בבתיהם" ע"כ. ומבואר להדיא שכל האיסור הוא מפני שאין אור הנר יפה, הא בדבר שא"צ נר מותר לכתחילה. וכן מתבאר מדברי הר"ן (א' עמוד ב ד"ה ואיכא), שכתב שאם בא להקדים ולבדוק ביום י"ג 'לאור הנר' אינו רשאי עי"ש. וכן הרמב"ן במלחמות כתב שאם בא להקדים בי"ג אינו בודק 'מפני שאור הנר יפה לבדיקה בלילה' עי"ש, ומזה הוציא רבינו דוד את דינו. וכן מתבאר גם מדברי רי"צ"ג, שכתב "מקום שאור החמה שולט בו כגון אכסדרה וכיו"ב נבדקין לאורו ודיו", ובהמשך הביא את הירושלמי וכתב: "אלמא מבואות האפלים שצריכין לנר ביום מצוה להבדק בלילה מפני שאור הנר כוהה ביום ומבהיק בלילה", עי"ש, וגם מזה מדויק שאכסדרה, שא"צ אור הנר, נבדקת לכתחילה ביום י"ג. וכ"ה לשון בעל העיטור (בריש הלכות ביעור חמוץ קי"ח ע"א): "ש"מ מבואות האפלים מצותן בלילה לאור הנר", עי"ש, ומדויק מדבריו שרק דברים שצריכים אור הנר כן. וכן מפורש באהל מועד, וז"ל: "אכסדרה שאורה מרובה א"צ נר והילכך אם רצה

לבדוק אותה בי"ג הרשות בידו" עי"ש, וכתב בפירושו סביב לאהל שם, שדין זה פשוט עי"ש. וכ"ד הראב"ד בדרשתו לפסח, וכמו שהובא בהלכות פסח לאחד מרבני פרוכנס (שנדפס ב'הדרום' ניסן תשל"ב עמ' 10), וז"ל: "אכסדרה דנפיש נהורא מותר לבדקה אפילו לאור החמה ביום וכתב הראב"ד הנ"מ שאין שם חורין וסדקין שצריכין בדיקה אבל אם היו שם חורין וסדקין שצריכין בדיקה צריך לבדקן בלילה ולאור הנר" ע"כ. ומבואר שאם אין בה חורין וסדקין בודקה מקודם לליל י"ד לכתחילה, וזהו שכתב ר' מנוח בשם הראב"ד דס"ל כן, שלאחר שכתב בדעת הרמב"ם שרק בדיעבד נבדקת לאורה כתב: "מיהו בגמ' אמרינן ואכסדרה דנפיש נהורא בודקין אותה אפילו לאור החמה ומשמע דאפילו לכתחלה וכ"ד רש"י ודעת הראב"ד", עי"ש. ונראה שזוהי כוונתו בהמשך, גבי בתי כנסיות שנהגו לכבד אותם ולהסיר משם את כל החמץ וכיון שאורן מרובה יבדקו לאורן כמו אכסדרה [וזה כדעת רש"י והרא"ד], אך לכתחילה צריך לבדקן בלילה לאור הנר [כדעת הרמב"ם לפי פירושו הנ"ל] עי"ש. ועכ"פ דעת הראב"ד מפורשת בדרשתו, שאף לכתחילה נבדקת האכסדרא ביום י"ג לאורה. ועי' בברכ"י (בסימן תלג) שהקשה על ר' מנוח בשם הראב"ד מדברי הראב"ד בכתוב שם עי"ש. והנה גם אם נאמר שכן הוא בכתוב שם [דהא אינו מפורש שם להדיא כן] מ"מ העיקר זה כבדרשתו, שדרשה הלכה למעשה ולא כמ"ש בכתוב שם, שדרך מו"מ אמרה. ועוד שהראשונים מביאים תדיר מדרשתו לפסח הלכה למעשה, וא"כ העיקר בדעת הראב"ד דס"ל שנבדקת לאורה גם ביום י"ד, וכ"ד בעל הפירוש הנ"ל שהעתיקו. ודעת רש"י גם כן היא, וכמו שפירש הב"ח בדעתו, וכמ"ש גם ר' מנוח הנ"ל, שנבדקת לכתחילה לאורה ביום י"ג.

וא"כ נמצא שרבים מהראשונים כתבו להדיא שאכסדרה שאורה רב מותר לבדוק לכתחילה לאורה ביום י"ג, ואף לדעת הר"י מלוניל ומהר"ם חלאוה, הרי שהם אסרו זאת רק לכתחילה, אבל אם בדק ודאי שעלתה לו הבדיקה, וא"צ לחזור ולבודקה בליל י"ד.

ב.

בגדר אכסדרה

הנה הב"י בסימן תלג הביא את דברי רי"ו, שבית אחר אע"פ שיש בו אור הרבה צריך לבדקו לאור הנר, והב"ח השיג על הב"י שלא נמצא כן ברי"ו עי"ש. אולם, נמצא כן לרבינו הטור בקיצור פסקי הרא"ש, וז"ל: "ואפילו כשבדק ביום וכו' ואפילו בבית שיש בו אור גדול, חוץ מאכסדרה שנבדקת לאורה", עי"ש. ועליו באמת קשה קושיית הב"י, דהא אכסדרה זהו דוגמא לבית שיש בו אור גדול ומה בין האי להאי. ובאמת שהריצ"ג כתב להדיא וז"ל: "אבל מקום שאור החמה שולט בו כגון אכסדרה וכיו"ב נבדקין לאורו ודיו" ע"כ. וכ"ה בצדה לדרך וז"ל: "אכסדרה שאורה גדול נבדקת לאורה וכן בכל מקום שאורו גדול ומאיר שם" ע"כ. וכן עיקר, וכדעת הב"י וכפשטות הדברים, שכל מקום שאורו רב דינו כאכסדרה שנבדקת לאורה.

ולמעשה, נראה שהעיקר הוא כדעת רוב הראשונים, שכתבו להדיא שאכסדרה נבדקת לכתחילה לאורה אפילו ב"ג, ובפרט שבדברי החולקים לא מצאנו להדיא אלא הר"י מלוניל ומהר"ם חלאוה, ובשאר ראשונים אין הכרח כ"כ, וגם לר"י מלוניל ומהר"ם חלאוה אם בדק מהני וכנ"ל. וע"כ בזמנינו, שיש אור רב מחמת החשמל וכדומה, וכן מחמת שאין לנו כ"כ חורים וסדקים שהם חשוכים, אלא ארונות וכדומה שבהם מגיע אור רב וכנ"ל – אפשר לכתחילה לנקותם היטב לשם פסח מקודם ל"ד בניסן, וכנהוג, ולאחר מכן אין חובה לבדוקם בליל י"ד לאור הנר. ואף לר"י מלוניל וסיעתו שפיר דמי, דהא הוא מתכוון לנקות ביתו מקודם לכן ולא שייך לאסור עליו זאת, וכיון שהבית נקי, ממילא א"צ בדיקה במקומות אלו, אם אכן שמרו שלא להכניס לתוכם חמץ מכאן והלאה. וכן העידו האחרונים (עיין במחזיק ברכה ובשערי תשובה סוף סימן תלג בשם שו"ת מהרי"ש) שכך המנהג שלא בודקים בחורים ובסדקים היטב בליל י"ד משום שסומכים על הניקוי שעשו מקודם לכן, אלא שהם נדחקו בטעם הדבר, עפ"י דברי השו"ע לקמן בסי"א. אולם, עי' לקמן מה שנכתוב בזה, ועפ"י האמור יש למנהג זה יסוד גדול ושפיר דמי לנהוג כן.

ולפ"ז נראה שאם ניקו את הבית היטב לפני י"ד יש חובה להניח פתיתי חמץ לפני הבדיקה, דהא מעיקר הדין הבית פטור מבדיקה אם ניקוהו היטב לפני י"ד דזוהי בדיקתו, דהא אצלנו הכל הוא בגדר אכסדרה שאורה רב וכנ"ל. ואינו דומה למה שכתבו הראשונים, שהתקנה היא על עצם הבדיקה והחיפוש אף אם לא ימצא, דהתם מיירי כשלא ניקו, שיש חובה מעיקר התקנה לבדוק, אבל בזמנינו כבר קיים האדם חובה זו מעיקרא ויודע שאין לו חמץ, אלא שכדי לא להפקיע את התקנה לבדוק עם ברכה מניחים פתיתי חמץ, ובוה מקיימים את התקנה כדבעי, וכתשובת עמק הלכה (סי' קכ"ח) שהביאו האחרונים. וכבר קדמו ר' יהושע שפירא בשיטתו בסוף הספר (סי' י"ב) [שצ"י המחבר] עי"ש, אלא שהם לא עמדו בדברי הראשונים הנ"ל עי"ש, ולפי מה שכתבנו הדברים מוכרחים יותר. וע"ע בנהר שלום בסי"א שכתב בתוך הדברים: "ומ"מ פשוט הוא שאם הקדים ובדק כדינו אפילו מתחילת השנה וכיון שלא להכניס שם חמץ הו"ל כמקומות שאין מכניסים בהם חמץ שא"צ בדיקה ליל י"ד וכו' אלא שלא קיים תקנת חכמים לבדוק בי"ד וכו', עי"ש. וגם לפי דבריו יש להניח את הפתיתים מהטעם הנ"ל.

ג.

בענין שלא תחלוק בין בדיקה לבדיקה

אלא שדברי השו"ע בסי"א עומדים לכאורה בסתירה להנ"ל, שכתב שאף אם כיבד את חדרו מאתמול צריך לבדוק בליל י"ד.

והנה מקור דברי השו"ע הם דברי הראב"ן בתחלת הספר (חלק השו"ת סי' ז'), וזת"ד בנ"א המטאטין ומכבדין את חדריהן ואת עליותיהן בי"ב או בי"ג בניסן ועם כיבודן בודקין אותן מחמץ ומשמרין שלא להכניס שם שוב חמץ אעפ"כ צריכין לבדוק אור י"ד בשעה שבודקין במקום אשר טלטלו שם חמץ עד עתה וכו' והכא נמי שלא לחלוק בין ביעור לביעור לפיכך אור לי"ד שהוא זמן הבדיקה חל חובה ביעור לבדוק ולשאינו בדוק עי"ש. והביאו נכדו ראבי"ה (בסי' ת"נ) וז"ל: "וזקיני הביא מן הירושלמי הזה ראייה שאע"פ שטאטו את הכל קודם י"ד שלא לחלוק בין ביעור לביעור צריך לחזור שנית ולבדוק" ע"כ, וזה מה שהובא במרדכי, וגם

הרשב"ץ במאמר חמץ העתיק את דברי הטור הנ"ל [אלא ששם בט"ס איתא רבינו אבן 'מגאש' עי"ש, וט"ס הוא ופשוט].

והנה בתרה"ד (סי' קל"ג) כתב שלטעם שלא תחלוק וכו' איכא למימר דהיכא דעביד בדיקה כל שהוא באור י"ד, די בכך אחר הכיבוד דמהשתא לא תחלוק וכו' עי"ש. והשעה"צ (סימן תל"ג אות נ"ו) פקפק בזה עי"ש, ובאמת שכדברי השעה"צ מבואר בראב"ן גופיה שהעתקנו לעיל, דהא כתב שצריכין לבדוק בשעה שבודקים "במקום אשר טלטלו שם חמץ עד עתה", ומבואר דמיירי שיש מקומות שאינם בדוקים מחמץ ואותם הוא בודק בליל י"ד, ואעפ"כ צריך לבדוק גם במקומות הבדוקים שלא תחלוק וכו', וכנראה שתה"ד לא ראה את דברי ראב"ן במקורם, אלא רק את מה שהובא במרדכי. אולם לפי האמור אין זה נכון, ולדעת ראב"ן ושאר שהעתיקוהו יש לבדוק את כל הבית כאילו לא נבדק כלל מקודם לכן ולא מועילה בדיקה כל שהוא.

ולפי הנ"ל לא מצאנו ידינו ורגלינו בבדיקת חמץ, שהרי אין אנו נוהגים לבדוק את כל הבית היטב בליל בדיקת חמץ והדבר קשה עד מאוד לעשות כן, אלא סומכים על מה שניקו מקודם לכן. אולם כבר האריך לנכון הפר"ח (סי' תל"ג סעיף יא) [והגר"א שם נמשך אחריו בסתמא כדרכו] שמהירושלמי (פסחים פ"א ה"א) גבי חצרות שאוכלים שם תודה וכו' שלא תחלוק וכו' אין ראיה לנד"ד, דהתם לא קיימו בדיקת חמץ לשם פסח, משא"כ המנקים ביתם לשם פסח קיימו בזה את הבדיקה אלא שהקדימו, ובזה לא מיירי הירושלמי, ואדרבה מדברי הראשונים שהבאנו לעיל גבי אכסדרה, שכתבו דמהני לבדוק אכסדרה לכתחילה ביום י"ג לאור החמה מבואר דלא כהראב"ן וסיעתו, וגם הם הביאו את הירושלמי הסמוך, גבי אור הנר שכהה ביום וכו' ואעפ"כ כתבו שמותר לבדוק בי"ג באכסדרה, וע"כ שאין זה סותר וכחילוק הפר"ח, וכ"ש לדעת הרז"ה [וכהבנת הראשונים בדעתו] והמ"מ, שאפשר לבדוק גם במקומות האפלים לאור הנר בי"ג, שמבואר מזה דלא כראב"ן הנ"ל. ושור"ר בספר עץ חיים מלונדריץ (עמ' ש"י) בשם ר' משה מלונדריש, שהבתים והחדרים שמטאטאים לפני הפסח צריכים בדיקה שלא תחלוק וכו' והביא ראיה מהירושלמי הנ"ל, אולם סיים שאומר ר' ברכיה מניקול שאם בדקו הבית

בעניין חובת בדיקת חמץ בחורים ובסדקים בזמנינו בליל י"ד לג

לשם חמץ א"צ בדיקה פעם אחרת עי"ש. ונראה שכונתו כנ"ל, שאין ראייה מהירושלמי, כי שם לא עשו בדיקת חמץ לשם פסח, ודוק.

וע"כ נראה שהעיקר הוא כדעת רבוותא שהזכרנו לעיל, דמהני לבדוק במקום מואר היטב כבר בי"ג או קודם לכן, ואין בזה משום שלא תחלוק וכו', וכמו שהעלנו לעיל, ושכך מנהג העולם כמו שהעידו האחרונים. ולכן מניחים פתיתי חמץ ומחפשים ומוצאים אותם, ובזה מקיימים את עיקר הבדיקה, וכמובן יש לבדוק בצורה כללית בשאר המקומות בבית ולעבור על מה שניקו מכבר, אבל א"צ לבדיקה ממש בחורים ובסדקים, מאחר שכבר ניקו ובדקו הכל וכנ"ל.

